

Juryrapport Joost Zwagerman Essayprijs 2023

Beste allen,
Beste genomineerden,

Fijn dat we hier weer samen zijn in dit theater, op deze bijzondere dag. Het zou vandaag de 60ste verjaardag zijn van Joost Zwagerman, de hier in Alkmaar geboren romanschrijver, essayist, dichter en kunstbeschouwer. Alkmaar is de stad waar hij opgroeide, waar hij vaak naar terugkeerde en waar zijn hart lag. Nooit werd hij een overtuigd Amsterdammer. Het leven van Joost, dat we vandaag herdenken, ligt steeds verder in het verleden. Hij werd helaas maar 51 jaar.

Was Joost er maar bij geweest, vanavond, om te luisteren naar de lezing van een collega met wie hij veel gemeen had. Misschien kende hij Sacha Bronwasser omdat zij net als hij over kunst schreef voor *de Volkskrant*, maar zij debuteerde pas in 2019, vier jaar na zijn dood, als romanschrijver.

Joost zou het ook best hebben gewaardeerd dat er een essayprijs naar hem is genoemd, een prijs voor beginnende essayisten waarmee wij dit prachtige genre vieren, dat hij graag beoefende. Er school een leraar en een mentor in Joost; hij zou benieuwd zijn geweest naar het nieuwe talent dat zich ook dit jaar, bij de zesde Joost Zwagerman Essayprijs, aandient.

Ik dank de organisatoren, de mensen van het museum, het theater, de bibliotheek en de gemeente Alkmaar, mijn medebestuurders van de Van Bijleveltstichting en vooral museumdirecteur Patrick van Mil, dat wij deze prijs hier weer mogen uitreiken.

We merken dat de prijs tegenwoordig alom bekend is, zeker in kringen van journalisten en studenten. Het kan altijd nog bekender, dus zegt het voort, inzendingen zijn welkom.

De vijf genomineerde essays zijn de afgelopen weken online goed gelezen, door liefhebbers, geïnteresseerden en door uitgevers en redacteurs; u kunt ze nu in druk lezen in *De Nederlandse Boekengids*. Ik hoop dat er ook dit jaar weer uitgevers in de zaal zitten. Veel van de genomineerden van de vorige edities van de prijs hebben inmiddels een boekcontract op zak, sommigen zijn zelfs al gedebuteerd. Ook de vijf essayisten van wie de essays op de shortlist van 2023 staan barsten van het talent.

Dit jaar hadden we 161 inzendingen, meer dan vorig jaar. De kwaliteit van de essays was gemiddeld genomen hoog. De thematiek verschuift elk jaar iets. De bedreigde wereldvrede en de oorlog in Oekraïne verdwenen (de oorlog tussen Israël en Hamas was nog niet begonnen). Nog steeds werd er geschreven over maatschappelijke thema's als de wooncrisis, het klimaat, de teloorgang van het onderwijs, kansenongelijkheid en het failliet van jeugdzorg, maar minder dan voorgaande jaren. Steeds vaker gaat het nu over identiteit, gender, herkomst en kleur, over discriminatie of een geschonden zelfbeeld. Ook de digitalisering en telefoonverslaving zijn geliefde onderwerpen: de pijnlijke blik van een ander, het voortdurend beoordeeld worden op sociale media.

Klassieke, van eruditie getuigende essays zaten er ook tussen, zoektochten aan de hand van werken uit de filosofie en de kunsten, maar die worden schaarser. De overgrote meerderheid van de ingestuurde essays gaat over het leven van de makers. We lazen essays over autisme, angststoornissen en depressie. Over miskramen, de zwaarte van het ouderschap, of juist van kinderloosheid, of over bewuste kinderloosheid. Ook ging het over gepest worden, de nasleep van seksueel geweld, over leven met een chronische ziekte. Maar we lazen ook verrassende essays over de wonderen van de alchemie, de nog altijd actuele heksenvervolging en de invloed van rolmodel Barbie.

Ook dit jaar hebben wij ons als jury geen moment verveeld.

De jury selecteerde, na twee leesrondes, de vijf beste essays. Enkele criteria waren doorslaggevend: stijl, gedrevenheid, betrokkenheid, kennis van zaken en maatschappelijke relevantie. We kozen voor stukken die weliswaar een persoonlijk vertrekpunt hebben, maar die meer zijn dan een autobiografisch verhaal. Ik noem ze hier, in alfabetische volgorde, met beknopt commentaar van de jury.

- Lotte Krakkers: *Lak*

In dit essay verwijlen we in een poezelige wereld die vooral vrouwen kennen, en ook die niet allemaal: die van de nagelsalons, nepnagels en nagellak in alle kleuren. Maar ook worden we meegenomen naar de beschamende tegenhangers daarvan: nagelbijten en velletjes afscheuren, tot bloedens toe. Triviaal? Lotte Krakkers maakt in een even grappig als gevoelig geschreven stuk duidelijk dat trivialiteit niet bestaat. Haar essay gaat over 'schaamte, vrouwelijke verbinding en neuroses'- en die zijn van alle tijden.

- Tuly Salumu: *Gezocht: de zwarte genen van mijn witte zoon*

Groot was de verrassing voor de schrijver toen ze haar zoon ter wereld bracht: hij was wit, terwijl zijzelf een vrouw van kleur is. 'Als een bakker voor een mislukte taart verontschuldigde ik me voor mijn baby. Hij was te vroeg geboren, en daarom zo wit. Ze schrijft: Mijn baarmoeder was een oventje, mijn zoon het brood dat er te vroeg was uitgehaald.' Hij 'zou nog wel bruin worden,' dacht ze. Maar dat gebeurde niet. Tuly Salumu onderzoekt in een sprankelend essay waarom ze dit zo belangrijk vindt, wat de rol is van kleur, herkomst en identiteit in haar leven.

- Luuk Vulkers: *Alles lekt*

Op het eerste gezicht is dit een essay over smetvrees. Over de angst om ziektes op te lopen van een vieze theedoek, of om een ander met ziektes op te zadelen door viezigheid. ‘Dat was mijn angst’, schrijft Luuk Vulkers: ‘Niet de aanraking met het vieze, maar het zelf blijken te zijn.’ Gaandeweg blijkt de reikwijdte van dit stuk veel groter. Er blijkt een verband te bestaan tussen properheid en sociaaleconomische status, en tussen de acceptatie van homoseksualiteit en de acceptatie van smetten. Tenslotte gaat het om de dringende wens iets voor een medemens te betekenen.

- Linde van Wingerden: *‘We live in a society.’ Over gen Z-ironie*

Waarom gebruikt Gen Z, de generatie die na 1995 geboren is, toch zo vaak ironie als stijlmiddel? Linde van Wingerden vraagt zich dat in dit essay af. Waarom die voorkeur voor ironische mode, ironische kunst, ironische stopwoordjes, ironisch lelijke muziek, ironisch schuilen in de kindertijd? Dit essay is een on-ironische, scherpe analyse van ironie, vluchtgedrag en de angst het verkeerde te doen. ‘We zijn zo onvoorstelbaar bang om iets op aarde te zetten dat een oprechte betekenis heeft. Dat iets over onszelf zou kunnen verraden.’

- Marloes Zwagerman: *Wacht maar*

Dit korte, veelbetekenende zinnetje kreeg Marloes Zwagerman dikwijls toegeworpen, op familiefeestjes, bij de dokter. Het was een reactie op haar stellige overtuiging geen kinderen te willen. Die kinderwens zou nog wel komen, zei men. Vrijwillig afzien van het moederschap wordt zelden geloofd; iedereen wil toch uiteindelijk kinderen? Een bewust kinderloze vrouw moet volgens het cliché wel een workaholic zijn, of een gek kattenvrouwtje. Marloes Zwagerman schetst een wereld vanuit een verfrissend perspectief dat kennelijk afwijkend is, een met maar weinig rolmodellen.

We hebben er als jury lang over gepraat: welke van deze vijf voortreffelijke essays moet winnen? Alle vijf zijn ze lezenswaardig, onderhoudend en belangwekkend: gelukkig zijn ze daarom ook alle vijf gepubliceerd. Uiteindelijk hebben we gekozen voor een essay dat verhalend, beschouwend, van maatschappelijk belang en moreel interessant is. Een persoonlijk, ontroerend verhaal blijkt ver te kunnen reiken. Het is bovendien zeer goed geschreven, met humor en zelfrelativering.

De Joost Zwagerman Essayprijs 2023 gaat naar Luuk Vulkers, voor zijn essay ‘Alles lekt’.

Amsterdam, 15 november 2023

De jury van de Joost Zwagerman Essayprijs 2023: Merlijn Olon, Barber van de Pol, Fien Veldman en Aleid Truijens (voorzitter)